

Z kroniki naukowej

STANY ZJEDNOCZONE A EUROPA 1917-1941

Konferencja naukowa na podany w tytule niniejszego sprawozdania temat, zorganizowana przez Zespół Studiów Północnoamerykańskich Instytutu Historii PAN kierowany przez prof. dra Mariana M. Drozdowskiego, odbyła się w Warszawie w dniach 21-22 kwietnia 1977 r. Obok przedstawicieli wielu polskich placówek badawczych, prowadzących studia nad problematyką amerykańską, uczestniczyli w niej historycy z ZSRR, Czechosłowacji i NRD.

Obrazy konferencji otworzył dyrektor Instytutu Historii PAN prof. dr Cz. Majdajczyk, a przewodniczyli im kolejno: doc. dr P. Łossowski, prof. dr J. Żarnowski, prof. dr T. Łepkowski i prof. dr A. Bartnicki. Przedstawione w jej toku wypowiedzi (referaty, komunikaty, głosy w dyskusji) dotyczyły — generalnie rzecz biorąc — trzech zagadnień: 1) europejskiej polityki Stanów Zjednoczonych w końcowych fazach I wojny światowej i pierwszych latach po jej zakończeniu, 2) stosunków polsko-amerykańskich w latach 1917-1941), 3) amerykańskiej polityki zagranicznej w latach 1933-1941, ze szczególnym uwzględnieniem jej nurtu europejskiego.

Na początku konferencji rozpatrywane były problemy wchodzące w zakres pierwszego ze wskazanych wyżej zagadnień. Należała do nich polityka Stanów Zjednoczonych wobec Europy środkowowschodniej w l. 1917-1923 zobrażona w referacie dra L. Zyblikiewicza (Kraków), który wiele uwagi poświęcił jej polskim aspektom. Nawiązując do nich w dyskusji, prof. Drozdowski wyraził przekonanie, że działalność Polonii amerykańskiej nie pozostawała bez wpływu na posunięcia rządu USA w sprawach polskich oraz opowiedział się za tezą, iż Polska nie uzyskała poparcia, zwłaszcza materialowego, Stanów Zjednoczonych w czasie wojny polsko-radzieckiej. Za istotny powód takiego stanowiska rządu amerykańskiego uznał jego rachuby na zwycięstwo bruźuazji w wojnie domowej w Rosji, a w jego następstwie — na silną burżuazyjną Rosję, która mogłaby stanowić przeciwwagę dla ruchów rewolucyjnych oraz dla Niemiec, a także stać się amerykańskim partnerem na Dalekim Wschodzie, zwłaszcza w sprawach dotyczących Japonii. Europejską politykę prezydenta Wilsona w l. 1917-1920 omówił dr J. Wędrowski (Warszawa). W referacie tym poczesne miejsce zajmowały uwagi na temat „wilsonizmu”, rozumianego jako specyficzna doktryna mówiąca o ułożeniu stosunków międzynarodowych w świecie, który traktowany bywa w historiografii zachodniej — o czym mówił w dyskusji prof. Drozdowski — jako alternatywa dla leninizmu. Poglądy samego W. I. Lenina z okresu 1917-1922 na europejską politykę Stanów Zjednoczonych, w tym na takie kwestie, jak stosunek rządu i społeczeństwa amerykańskiego do Rewolucji Październikowej, normalizacja stosunków radziecko-amerykańskich, przeciwieństwa między Stanami Zjednoczonymi a Europą zachodnią, stosunek USA do wojny polsko-radzieckiej, przedstawił prof. dr R. F. Iwanow (AN ZSRR). Specyficzny przejaw tej polityki, jakim była amerykańska pomoc gospodarcza dla Europy bezpośrednio po zakończeniu I wojny światowej, stanowił główny przedmiot referatu mgr T. Małeckiej (Warszawa). Referat wykazywał, że celem tej pomocy była likwidacja amerykańskich nadwyżek produkcyjnych, utrzymanie wysokiej koniunktury gospodarczej w Stanach Zjednoczonych i dalsza ekspansja kapitału amerykańskiego. Z problematyką poruszaną w powyższych wystąpieniach

korespondował komunikat dra K. Jankowiaka (Poznań) przedstawiający amerykańską koncepcję powojennego świata z okresu neutralności Stanów Zjednoczonych (1914-1917) oraz wypowiedź w dyskusji prof. dr Z. Libiszowskiej (Łódź), która m. in. zwróciła uwagę na występujące w l. 1917-1918 zjawisko sięgania przez amerykańską propagandę prowojenną po argumenty do wydarzeń rewolucji amerykańskiej.

W przedstawionych dotąd wypowiedziach przewijał się wielokrotnie problem stosunków polsko-amerykańskich, który znalazł szersze oświetlenie w dalszym toku konferencji. Temat ten podjął prof. Drozdowski przedstawiając szczegółowo genezę stosunków państwowych między Polską a Stanami Zjednoczonymi w l. 1917-1919 i wskazując na szereg kwestii z zakresu tych stosunków w l. 1920-1934, które wymagają zbadania. Jedno z takich zagadnień — a mianowicie stosunek dyplomacji polskiej do rozbrojeniowego planu Hoovera z 1932 r. — zostało omówione przez prof. dra W. Michowicza (Łódź). Wcześniejszej (sprzed r. 1920) fazy stosunków dotyczyła także wypowiedź dr I. Spustek (Warszawa), dająca interesujący obraz działalności i roli Inquiry oraz Departamentu Stanu w sprawach polskich, jak również referat dra A. Ławrowskiego (Warszawa) o źródłach polityki Wilsona wobec Polski. Natomiast o dalszych (po r. 1933) fazach stosunków polsko-amerykańskich traktowały referaty dra M. Ślifierza (Warszawa) i prof. dra W. T. Kowalskiego (Warszawa). Dr Ślifierz zobrazował polityczne aspekty tych stosunków w l. 1933-1939 na tle przemian, zachodzących w ustalonym po I wojnie europejskim systemie politycznym, prof. Kowalski zaś — w l. 1939-1941 w kontekście spraw związanych z II wojną światową. Nawiązując do referatu dra Ślifierza, prof. Drozdowski scharakteryzował w dyskusji stanowisko polskich partii politycznych i opinii publicznej wobec amerykańskiego „Nowego Ładu” oraz zwrócił uwagę na niektóre elementy polsko-amerykańskich stosunków kulturalnych w tym okresie (np. atrakcyjność amerykańskiego „rynku” dla polskich twórców, recepcja amerykańskiej literatury, muzyki, filmu w Polsce, polskie zainteresowania naukowe amerykańskim systemem politycznym).

Podobnie jak stosunki polsko-amerykańskie, szeroko i wielostronnie omówiona została na konferencji amerykańska polityka zagraniczna lat 1933-1941. Znaczna część wypowiedzi dotyczyła jej nurtu europejskiego.

Ogólny przegląd stanowiska prezydenta F. D. Roosevelta wobec mocarstw europejskich i głównych problemów politycznych kontynentu w l. 1933-1939 dał w swoim referacie dr P. Grudziński (Warszawa), przy czym niektóre przezeń podjęte zagadnienia zostały rozwinięte w następnych wystąpieniach. I tak: politykę Stanów Zjednoczonych wobec Hiszpanii w l. 1936-1939 przedstawiła dr M. Einhorn (AN NRD); amerykańską politykę w krajach bałkańskich w l. 1939-1941 oraz stanowisko USA wobec Czechosłowacji scharakteryzował, dr M. Tajchman (AN CSRS). Do tego ostatniego problemu odnosiła się wypowiedź dra J. Kotasa (AN CSRS) na temat amerykańskiej historiografii polityki wobec Czechosłowacji w okresie Monachium oraz prof. Drozdowskiego na temat specyficznej — w porównaniu z innymi państwami europejskimi — pozycji Czechosłowacji w polityce zagranicznej Roosevelta. Europa środkowa, jako pewna całość, stała się przedmiotem wypowiedzi dra B. Grzełońskiego (Warszawa), charakteryzującej stanowisko różnych amerykańskich sił społeczno-politycznych (np. prasa, intelektualiści, kapitał) wobec spraw tego obszaru. Szereg elementów o szerszym charakterze zawierał zwłaszcza referat prof. dra A. O. Czubariana (AN ZSRR), przedstawiający niektóre aspekty europejskiej polityki Stanów Zjednoczonych po 1917 r. Referat zwrócił uwagę na fakt, że badania nad tym problemem mają nie tylko aspekt naukowy, ale także polityczny i ideo-

logiczny oraz że niezbędne jest uwzględnianie w nich takich czynników, jak sytuacja wewnętrzna w Stanach Zjednoczonych i państwach europejskich, a także całokształt ówczesnych stosunków międzynarodowych. Wśród problemów szerzej omówionych w referacie znalazły się m.in.: czynnik rosyjski w polityce amerykańskiej, izolacjonizm amerykański w okresie międzywojennym, „wilsonizm” i stosunek państw europejskich do Stanów Zjednoczonych. Stronę metodologiczną wypowiedzi uczestników sesji podjął doc. dr J. Kukułka (Warszawa), który wyraził zdanie, że przeważało w nich podejście do zagadnień z punktu widzenia historii narodowych, podczas gdy tematyka konferencji wymagała podejścia od strony dziejów powszechnych. Mówca reprezentował też stanowisko, że nieuzasadnione jest dopatrywanie się w amerykańskiej polityce zagranicznej izolacjonizmu w XIX w., tak samo jak globalizmu wcześniej niż po II wojnie światowej. Natomiast dr R. Stemplowski (Warszawa) — biorąc pod uwagę całokształt amerykańskiej polityki zagranicznej — zmierzał do nakreślenia pewnego ogólnego schematu analizy stosunku Stanów Zjednoczonych do Europy. Partie tego wywodu, poświęcone czynnikom kształtującym obraz Europy i Stanów Zjednoczonych w państwach Ameryki Łacińskiej, znalazły dopełnienie w wypowiedzi dra K. Gawlikowskiego (Warszawa) o analogicznych czynnikach występujących w Chinach. Problematyka dalekowschodnia zajmowała ekspozycyjne miejsce w komunikacie mgr S. Buczmy (Warszawa) o wpływie konfliktów europejskich na politykę Stanów Zjednoczonych w tym regionie świata w l. 1937 - 1941.

W obradach konferencji — obok europejskiego — znalazł także odzwierciedlenie latynoamerykański nurt polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych. Referat o stosunku i polityce F. D. Roosevelta wobec Ameryki Łacińskiej przedstawił doc. dr M. Kula (Warszawa), a koreferat — dr R. Mroziewicz (Warszawa). Wystąpienia te dały asumpt do szerokiej i ożywionej dyskusji. Jej przedmiotem był problem ciągłości i zmienności w latynoamerykańskiej polityce USA (dr Zyblikiewicz), sprawa amerykańskich interwencji w Ameryce Łacińskiej w okresie rooseveltowskim (dr Zyblikiewicz, prof. Łepkowski) oraz ochrony amerykańskich inwestycji na tym obszarze (dr Zyblikiewicz), metody — w tym amerykańszczenie elit południowo-amerykańskich — podporządkowywania sobie Ameryki Łacińskiej przez USA (prof. Łepkowski), powodów zmniejszenia się obrotów handlowych między Stanami Zjednoczonymi a państwami latynoamerykańskimi w początkach prezydentury Roosevelta, a także przyczyn upadku rządu G. San Martina na Kubie. Zwracano ponadto uwagę, iż niektóre tezy referatu wymagałyby sprawdzenia w oparciu o analizę szerszego materiału porównawczego.

Jako ostatni w kolejności przedstawiony został referat pka W. Iwanowskiego (Warszawa), w którym rozpatrzono społeczno-gospodarcze i polityczno-strategiczne posunięcia Roosevelta w dziedzinie obronności Stanów Zjednoczonych w okresie poprzedzającym ich przystąpienie do II wojny światowej.

W podsumowaniu obrad prof. Drozdowski poinformował m.in. o zamiarze wydania drukiem materiałów z konferencji oraz o projekcie zorganizowania — wraz z historykami radzieckimi, czechosłowackimi i z NRD — następnej konferencji poświęconej amerykańskiej polityce zagranicznej okresu II wojny światowej.

Krzysztof Jankowiak